

בפתח ההקהל / מבוא לספר הקהל

ראשי פרקים

- א. מצות הקהל
- ב. זכר להקהל אחר החורבן?
- ג. ספר הקהל

א. מצות הקהל

הקהל היא המצוה, בה אמורים להיות נוכחים, המספר הרב והגדול ביותר, אנשים נשים וטף, במקדש, ובזמן מסוים מוגדר. היא המצוה המקוימת באופן הציבורי הנרחב ביותר. כך כותב הרמב"ם בהל' חגיגה ג, א:

מצות עשה להקהיל כל ישראל אנשים ונשים וטף בכל מוצאי שמיטה בעלותם לרגל ולקרות באזניהם מן התורה.

הקהל היא מצוה לאומית. אין עוד שום מצוה אחרת בתורה בו כל עם ישראל מחויב לקיימה, כל אחד ואחת באופן אישי, בו זמנית, ובמקום אחד.

הגדרתה של מצות הקהל, כמצוה לאומית, מאירה כמה הלכות.

התקהלות כמו במעמד הר סיני. מעמד הקהל הוא שיחזור מעמד הר סיני, כל שבע שנים. מעמד הר סיני עצמו, נקרא בדברים ט, י: "יום הקהל". התורה ניתנה לישראל כאומה, ולכן יום נתינתה הוא יום הקהל. הקהל הוא ביטוי למציאות הלאומית של האומה בארץ. "קְהָל גְּדוֹל מְלִבּוֹא חֻמַּת עַד נַחַל מִצְרַיִם לְפָנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ" (מלכים א ח, סה). הגדרת המושג "קהל" בישראל אלו הם יושבי ארץ ישראל. "שאין קרוי קהל אלא בני ארץ ישראל", (רמב"ם הל' שגגות יג, ב).

המצוה היא בהתקהלות עצמה. 'שציונו להקהיל את העם כולו' (הרמב"ם בספר המצוות מצוה טז), או בנוסח אחר: 'שנצטוונו שייקהל עם ישראל כולו

הרב יהודה זולדן

אנשים נשים וטף' (חינוך במצוה תריב). יש גם דרך כיצד לעשות זאת. החצוצרות בהם נצטוינו לתקוע על מנת להקהיל את הקהל (במדבר י, ז) חיוניות והכרחיות, עד כדי כך שאם 'יום הקהל שחל להיות בשבת, מאחרין אותו לאחר השבת, מפני תקיעת החצוצרות והתחינות שאינן דוחות את השבת'. (רמב"ם הל' חגיגה ג, ז ע"פ הירושלמי במגילה פ"א ה"ד). החצוצרות הם ענין מהותי בעצם קיום המצוה.

האישים. נשים חייבות במצוה זו, למרות שזו מצוה עשה שהזמן גרמא, (וכמסקנת הגמ' בקידושין לה ע"א). מצוה לאומית לא נכללת בהגדרה זו. כך גם באשר לטף. בדרך כלל אין מחייבים קטנים במצוות עשה דאורייתא. אך במצוה זו הטף מצווה, ויש מפרשים שהכונה אף לקטני קטנים, תינוקות בני יומם. קטנים פטורים ממצוות אישיות, אך הם שותפים במצוות לאומיות.

ראש המעמד והמקום. היה מתבקש שבראש המעמד המתקיים במקדש, שעניינו לימוד תורה בהמון, יעמוד הכהן הגדול, שהמקדש הוא מקום עבודתו, או אולי ראש הסנהדרין היושבת אף היא בלשכת הגזית שבמקדש, או אולי הנביא המוכיח את העם. והנה, דוקא המלך, הוא זה שעומד בראש ההקהל. מלך ישראל הוא ביטוי לפן הלאומי של האומה. המלך הוא "לב כל ישראל" כדברי הרמב"ם בהל' מלכים ג, ו. לא כתוב במפורש בתורה שהמלך הוא זה שעומד בראש המעמד. חז"ל במשנה בסוטה פ"ז מ"ח כינו את פסוקי ההקהל "פרשת המלך", כרומזים לקשר ולזהות עם "פרשת מלך" אחרת שבספר דברים, בפרשת שופטים, פרק יז, שם נצטוינו על מינוי מלך, הנקראת אף היא במעמד הקהל, והיא עצמה מזוהה עם "פרשת המלך" שבספר שמואל (א, ח), בעת מינויו של שאול למלך ע"י שמואל הנביא, שאותה הגדירו חז"ל בתוספתא בסנהדרין פ"ד מ"ב: "פרשת המלך".

קשה מאד לצפות שבמעמד המוני שכזה תהיה הקשבה מלאה כמו במעמד הר סיני. אך על אף זאת, עצם ההתכנסות הלאומית לשמיעת פרשיות התורה, שבמרכזה, הגדול שבאומה - המלך קורא בה, היא עושה רושם חזק בלבבות הקהל, מחזק את הקשר שבין הגוונים השונים שבאומה זה עם זה, מחזק את הקשר למקדש ולירושלים, מעמיד את עם ישראל במרכז האנושות, שהרי המעמד מתקיים בחג הסוכות, בחג בו גם אומות העולם מצווים לעלות לירושלים, אך הם לא שותפים במעמד הזה, אלא כמתבוננים מהצד.

ב. זכר להקהל אחר החורבן:

במקרא אנו לא מוצאים תיאור קיום מעמד הקהל בסוכות במוצאי שמיטה. יש מעמדות דומים באופיים, אך הם לא מתקיימים בתאריך המיועד. יש המכנסים את העם - אנשים נשים וטף וקוראים בפניהם פסוקים מהתורה, וחז"ל אף למדו ממעמדות אילו הלכות למצות הקהל. כך נוהגים: יהושע (יהושע ח, לה; כג-כד), יאשיהו (מלכים ב כג, א-ג; דברי הימים ב לד, כט-לב), עזרא ונחמיה (עזרא י, א; נחמיה ח, ג). יש התייחסות בחז"ל לקיום מעמד הקהל בבית ראשון אצל רחבעם (ירושלמי עבודה זרה פ"א ה"א), ובבית שני כשאגריפס המלך עומד בראש המעמד (משנה סוטה פ"ז מ"ח), וכן מעמד נוסף בו נכח ר' טרפון (ירושלמי מגילה פ"א ה"י; ירושלמי הוריות פ"ג ה"ב).

חורבן מקדש מלך עיר מלוכה, גרם לכך שמעמד הקהל, לא קיים עוד. כשאינו לעם ישראל מסגרת לאומית בארץ, אין מקום לקיים את מעמד הקהל, וכך אכן היה לאורך כל שנות הגלות. חז"ל אף לא קבעו לו "זכר להקהל". אף על פי כן יתכן, שהתקיים לאחר החורבן ובסמוך לו, מעמד שהוא מעין "זכר להקהל".

בתוספתא סוטה (ליברמן) פ"ז מ"ט-מ"ב:

ט: מעשה בר' יוחנן בן ברוקה ור' לעזר חסמא שבאו מיבנה ללוד והקפילו פני ר' יהוש' בפקיעין. אמ' להם ר' יהושע: מה חידוש היה בבית המדרש היום? אמרו לו: תלמידך אנו ומימך אנו שותין. אמ' להם: אי אפשר שלא יהא חידוש בבית המדרש. שבת של מי היתה? אמרו לו: של ר' לעזר בן עזריה היתה. אמ' להם: היכן היתה הגדה? הקהל את האנשים והנשים והטף. (דברים לא). אמ' להם: מה דרש בה? אמ' לו: ר' כך דרש בה. אם אנשים באו ללמוד, נשים באו לשמוע, טפילין למה הן באין? כדי ליתן שכר למביאיהן.

י: ועוד אחרת דרש. את ה' האמרת היום... וה' האמירך היום. (דברים כו). אמ' להם הקב"ה כשם שעשיתם אותי חטיבה אחת בעולם אף אני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם הבא.

הרב יהודה זולדן

יא: ועוד אחרת דרש. דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים. (קהלת יב). מה דורבן זה מכוין את הפרה להביא חיים בעולם אף דברי תורה אינן אלא חיין לעולם, שנאמר עץ חיים היא וגו'. או מה דורבן זה מייטלטל יכול אף כך דברי תורה ת"ל וכמסמרות נטועים [או אינן חסירין ולא יתירין תלמוד לומר נטועים] מה נטיעה פרה ורבה אף דברי תורה פריין ורביין. בעלי אסופות אילו שנכנסין ויושבין אסופות אסופות ואומר על טמא טמא ועל טהור טהור על טמא במקומו ועל טהור במקומו.

יב: שמא יאמר אדם בדעתו הואיל ובית שמי מטמין ובית הלל מטהרין, איש פלוני אוסר ואיש פלוני מתיר, למה אני למד תורה? מעתה ת"ל דברים, הדברים, אלה הדברים. כל הדברים נתנו מרועה אחד אל אחד בראן פרנס אחד נתנו רבון כל המעשים ברוך הוא אמרו. אף אתה עשה לכך חדרי חדרים והכניס בה דברי בית שמי ודברי בית הלל, דברי המטמאין ודברי המטהרין. אמ' להם: אין דור יתום שר' ליעזר שרוי בתוכו.¹

בגירסת הגמ' בבבלי חגיגה ג ע"א נוסף עוד שלאחר הדרשה הראשונה הגיב ר' יהושע ואמר: "מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני"!!

במסכת סופרים פי"ח ה"ח נאמר שדרשה זו או דומה לה נאמרה: "**ביום שהושיבו את ר' אלעזר בן עזריה בישיבה**, פתח ואמר, אתם ניצבים היום כולכם, טפכם נשיכם, אנשים באים לשמוע, נשים כדי לקבל שכר פסיעות, טף למה בא, כדי ליתן שכר למביאייהן". זוהי דרשה שנאמרת על פרשת ניצבים, והיא ביום מינויו.

מבנה דומה לתוספתא בסוטה מצינו במכילתא דרבי ישמעאל בא - מס' דפסחא בא פרשה טז ד"ה לי הוא, וגם שם הדרשה היא על פרשת ניצבים, ודרשות נוספות אחרות. כך נאמר שם:

כבר שבתו תלמידים ביבנה ולא שבת שם רבי יהושע. וכשבאו תלמידיו אצלו, אמר להם: מה דברים היה לכם ביבנה? אמרו לו:

1. סיפור זה מופיע בגירסאות דומות במספר מקורות: מדרש במדבר רבה יד, ד; בבלי, חגיגה ג ע"א; אבות דרבי נתן נוסחא א פרק יח ד"ה לעת זקנותו.

אחריך רבי. אמר להם: ומי שבת שם? אמרו לו: ר' אלעזר בן עזריה. אמר להם: אפשר ששבת שם ר' אלעזר בן עזריה, ולא חדש לכם דבר? אמרו לו: רבי, כלל זה דרש. אתם נצבים היום כלכם טפכם נשיכם (דברים כט, ט) וכי מה טף זה יודע להבין בין טוב לרע אלא ליתן שכר למביאייהם לרבות שכר עושי רצונו, לקיים מה שנאמר ה' חפץ למען צדקו וגו' (ישעיהו מב, כא). אמר להם: אי זה דבר חדש, יתר על זה הריני כבן שבעים שנה ולא זכיתי לדבר זה בלתי היום. אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן עזריה יצא מחלצין. אין הדור יתום שרבי אלעזר בן עזריה שרוי בתוכו. אמרו לו: רבי, עוד כלל זה דרש. לכן הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמר עוד חי ה' וגו' (ירמיה טז, יד-טו) ...כיוצא בו דרש ולא יקרא עוד את שמך אברהם (בראשית יז, ה) עבר שם הראשון ונתקיים השני ...כיוצא בו דרש שרי אשתך וגו' (שם טו) עבר שם הראשון ונתקיים השני כיוצא בו דרש ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך וגו' (שם לב, כט).

הרקע ההיסטורי למובאות הללו, הוא בעת שהנשיאות נחלקה בין רבן גמליאל ור' אלעזר בן עזריה, והיתה גם חלוקה ביניהם באשר לאמירת הדרשה "לדרוש רבן גמליאל תלתא שבת, ורבי אלעזר בן עזריה חדא שבתא. והיינו דאמר מר: שבת של מי היתה - של רבי אלעזר בן עזריה היתה" (ברכות כח ע"א).

בתוספתא בסוטה מסופר שר' יוחנן בן ברוקה ור' אלעזר חסמא הולכים מיבנה ללוד, להקביל את פני ר' יהושע שבא מפקיעין, או שהם הולכים משם, לפקיעין שביהודה.² רש"י בחגיגה ג ע"א, בד"ה להקביל פניו, כותב: "יום טוב היה, שחייב אדם לכבד את רבו בהקבלת פנים, כדאמרין במסכת ראש השנה (טז, ב): מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת" (מלכים ב ד). מכאן שהסיפור מתרחש ביום טוב.

מנוסח השאלה: "שבת של מי היתה היום?" ומהמשך השאלה: "ובמה היתה הגדה היום?" (התוספת היום היא לפי נוסח במדבר רבה יד, ד), או בנוסח אחר: "מה חידוש היה בבית המדרש היום?" (ע"פ הגמ' בבבלי חגיגה ג ע"א),

2. דיון בזה בהתאם לגירסאות השונות בתוספתא ליברמן סוטה עמ' 679.

הרב יהודה זולדן

משמע שהיה זה גם שבת. אם מדובר בשבת, כיצד הם עוברים מרחקים כאלה בשבת, הרי בין לוד ליבנה, או אף לפקיעין, זהו מעל המותר ללכת במסגרת תחום שבת? גם בשביל להקביל פני רבו, אין עוברים תחום שבת (עירובין לו ע"ב).

באשר לדרשת ר' אלעזר בן עזריה - היא מורכבת מכמה נושאים. הם מספרים לר' יהושע שר' אלעזר בן עזריה דרש בפרשת הקהל, שהם פסוקים בפרשת וילך, וכן דרש בפסוקים בפרשת כי תבוא, ובספר קהלת. (לחלק מהגירסאות ר' יהושע הוא זה שדרש את הפסוקים בקהלת - כך על פי הגמ' בחגיגה ג ע"א).

יש מקום להציע, שהארוע מתרחש בחול המועד סוכות, ור' אלעזר בן עזריה עושה מעין מעמד הקהל.³ הכותרת היא פרשת הקהל - הפסוקים המלמדים על המצוה, אך הם אינם נקראים ע"י המלך. לאחר מכן הוא דרש בפסוקים מתוך הפרשיות שהמלך היה קורא בפרשת כי תבוא לפני התוכחה, שענינם היות המצוה בעלת אופי לאומי - ומי כעמדן ישראל גוי אחד בארץ. הדרשה האחרונה היא בקהלת, שכשמה כן היא - פסוקים שנאמרו בהקהל. "קהלת - למה נקרא שמו קהלת? שהיו דבריו נאמרין בהקהל, על שם שאמר (מלכים א, ח) אז יקהל שלמה" (קהלת רבה פרשה א, א). ר' אלעזר בן עזריה מחזק בכך גם את מעמדה של מגילת קהלת עליה הכריעו ביום מינויו לאחר ויכוח גדול, שהיא מטמאת את הידים, דהיינו שיש בה קדושה. (משנה ידים פ"ג מ"ה). תוכן הדרשה במגילת קהלת היא על אסיפה של לומדי תורה ללימוד וליבון דברי התורה. לימים אף נקבע והונהג בחלק מהקהילות לקרוא בכל שנה מגילת קהלת בסוכות.

ר' אלעזר בן עזריה אף מסיים את דרשתו בספר קהלת בלימוד מהפסוק הפותח את ספר דברים: "ת"ל דברים הדברים אלה הדברים כל הדברים נתנו מרועה אחד אל אחד בראון פרנס אחד נתנו רבון כל המעשים ברוך הוא

3. אפשרות כזו הועלתה ע"י הרב חיים צבי טויבש במאמרו לקמן עמ' 312; הרב פרופ' שמואל ק. מירסקי לקמן עמ' 647 וכן פרופ' שלמה נאה, סדרי קריאת התורה בארץ ישראל - עיון מחודש, תרביץ, כרך סז, חוברת ב, (תשנ"ח), עמ' 184-186. תודתי לד"ר אהרן ארנד שהפנה אותי למאמר זה.

אמרו" (תוספתא סוטה פ"ז מי"ב).⁴ פסוק זה הוא הפותח את קריאת התורה של המלך בהקהל.

ר' אלעזר בן עזריה הוא נשיא, והוא עומד בראש המעמד. שאלת ר' יהושע: שבת של מי היה היום? לא חייבת להתפרש במובן זה, שאותו יום היה שבת-היום השביעי. השאלה: "מי שבת", משמעותה מי היה שם, מי עמד בראש. ניתן לפרש גם שהחלוקה ביניהם היתה שבועית, וממילא השאלה שבת של מי היא במובן של שבוע של מי היה, ויתכן שבאותו שבוע בו ר' אלעזר בן עזריה היה צריך לדרוש, היה חול המועד סוכות, ולכן הוא עמד בראש המעמד שהוא זכר להקהל. יתכן שדברי ר' יהושע בסוף הדו שיח שבינו ובין ר' יוחנן בן ברוקא ור' אלעזר חסמא: "אין דור יתום, שר' אלעזר שרוי בתוכו", זהו לא רק על חידושי התורה, אלא על עצם המעמד שיש בו חיזוק למעמד הנשיאות, לאחר המשבר עם רבן גמליאל, וממילא לעם כולו, עם כל הקשיים הרוחניים והגשמיים שלאחר החורבן, וכן על עצם קיום זכר למצות הקהל ולמקדש בו היה מתקיים המעמד, מספר שנים לאחר החורבן. "אין דור יתום" זהו ביטוי לכך שיש מנהיגות. מענין שביטוי דומה אמר ר' עקיבא על ר' אלעזר בן עזריה בשעת מיתתו: "היה צועק ובוכה ואומר אללי רבי עליך אללי עליך מרי שהנחת כל הדור יתום" (אבות דרבי נתן נוסחא א פרק כה).

מהמקבילות האחרות, מהם עולה שר' אלעזר בן עזריה דרש דרשות דומות בזמנים אחרים - ביום מינויו או בשבת אחרת, ניתן להבין שר' אלעזר בן עזריה דורש לפתוח את שערי בית המדרש לכל, ומעודד את הציבור - האנשים הנשים והטף, לחבור ללומדי התורה בצורות שונות. ביום מינויו נתוספו ספסלים רבים בבית המדרש (ברכות כח ע"א). יתכן גם שתגובתו של ר' יהושע: "מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני" באה לומר שמסתבר שהנהגתו של ר' אלעזר בן עזריה תואמת להדרכתה של התורה, ללמד את הכל, אנשים נשים וטף, ולא כדעתו של רבן גמליאל שהעמיד שומר בפתח בית המדרש ואמר: "שכל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש" (ברכות שם).

אמירת הדברים הללו במעמד שהוא מעין "זכר להקהל" בשעה שבאים

4. הדרשה בתוספתא היא על דברים א, א ולא על שמות כ, א. וכפי שעולה מהגירסא בגמ' חגיגה ג ע"א. עיין במאמרו של פרופ' שלמה נאה (לעיל הע' 3) הערה 79.

הרב יהודה זולדן

להקביל את פניו, מחזקת את לימוד התורה בהמוון, לאחר החורבן. לא ידוע לנו על נסיונות נוספים במהלך הדורות, לקיום זכר להקהל. עד שלפני למעלה ממאה שנה, קם דורש לקיום זכר להקהל, והוא האדר"ת - הרב אליהו דוד רבינוביץ' תאומים, רבה של פונוביז' שבליטא, ואחר כך רבה של ירושלים. בפועל לא נעשה דבר על ידו, גם במוצאי השמיטה תרס"ד בעת שהיה רבה של ירושלים, אך הוא הראשון שבדרשותיו ובכתביו עורר על הדבר.

מעמד זכר להקהל הראשון, בעקבות קריאת האדר"ת, התקיים במוצאי השמיטה האחרונה שלפני קום מדינת ישראל, סוכות תש"ו, אולי גם מתוך תחושה שאכן כן עם ישראל עומד לקומם מחדש את גויתו הלאומית בארץ. מאחורי יוזמה זו, וגם מאחורי כינוסי זכר להקהל לאחר קום המדינה, עמד ד"ר שמואל זנויל כהנא = שז"ך, מי שלימים היה מנכ"ל משרד הדתות במדינת ישראל. מאז, מתקיימים מעמדי 'זכר להקהל' בכל מוצאי שמיטה, חלקם צנועים ומצומצמים, וחלקם ברוב עם ובפרסום רב.

ג. ספר הקהל

כשהאדר"ת החל לדרוש לקיום 'זכר להקהל' הוא גם העלה את דבריו על הכתב, ופרסמם בחוברת תחת השם: "זכר למקדש". בשנה בה החלו לקיים את מעמד זכר להקהל, בשנת תש"ו, הוציא מוסד הרב קוק בירושלים, חוברת הנושאת את השם: "הקהל" - קובץ לבירור מצות הקהל ובירור הלכותיה, ובה חיבורו של האדר"ת, וכן מאמרים של רבנים נוספים. חוברת זו הוצאה באותה מתכונת, במהדורות נוספות, ללא כל תוספת ושינוי. בשנת תשנ"ה הוציא ד"ר שמואל זנויל כהנא חוברת תחת השם: "בבא כל ישראל", בהוצאת המחלקה לתרבות תורנית בגולה, ובה מקורות ובירורים במצות הקהל. מלבד אילו, נכתבו במשך השנים, בבטאונים ובחברות שונות, מאמרים מפרי עטם של רבנים וחוקרים, העוסקים אף הם בהיבטים שונים ומגוונים הקשורים למצות הקהל. ביבליוגרפיה ובה כמעט כל המאמרים שנכתבו על מצות הקהל, ניתן למצוא בספרו של הרב מנחם בורשטיין "שמיטה - תדריך לימודי", ירושלים: מכון שלמה, תשס"א עמ' 291-283.

כשהריא"ה הרצוג כתב את קונטרסו שלו "זכר להקהל" בערב ר"ח תמוז תש"ה לקראת מעמד זכר להקהל הראשון שהתקיים בסוכות תש"ו, הוא דן בפרטי הלכה שונים ומסיים:⁵

סוף דבר, אם באתי לבאר את כל עניין המצוה הייתי כותב **ספר גדול, וראוי לעשות כן**, אלא שאין עיתותי בידי. תקותי **כי ב"ה יעשו כד מגדולי התורה הצעירים שבתוכנו הי"ו**.

עברו חמישים ושש שנים מאז שהריא"ה הרצוג כתב זאת, והנה נעשה הדבר הזה.

מכון "התורה והארץ" שבגוש קטיף, העוסק במחקר ובבירור בסוגיות הקשורות למצוות התלויות בארץ, קבל על עצמו, לכנס חלק ניכר מהמאמרים שפורסמו בעבר, במקורות שונים, ובמיוחד את אלה שקשה למוצאם ולהשיגם, ולהוסיף עליהם מאמרים חדשים, ולהוציא אותם ב"ספר הקהל". כבר לקראת מוצאי השמיטה הקודמת, בשנת תשנ"ד, הוציא מכון "התורה והארץ", את דברי האדר"ת בחוברת "זכר למקדש" במהדורה חדשה, וכעת מונח לפנינו ספר ובו מאמרים ישנים וחדשים, של רבנים וגדולי תורה, ושל חוקרים, העוסקים כולם במצות הקהל. החידוש הוא בעצם הכינוס, ההתקהלות של מאמרים רבים, בספר אחד.

מבנה הספר

הספר בנוי מארבעה שערים:

השער הראשון "מקרא הקהל". המאמרים בו עוסקים בעיקר בפסוקי התורה הקשורים למצות הקהל. הציווי על ההקהל, והפרשות שנדרשו בהקהל - תרגומם, פרשנותם והקשרם.

השער השני "הקהל - המצוה והמעמד". המאמרים בו עוסקים בגדרי המצוה, ובפרטים הלכתיים הקשורים למצות הקהל, ובתיאור המעמד,

5. קובץ הקהל, ירושלים מוסד הרב קוק תשל"ג, עמ' סה-סו; פסקים וכתבים אורח חיים ירושלים: מוסד הרב קוק ויד הרב הרצוג, תשמ"ט, חלק ב עמ' תכז.

הרב יהודה זולדן

בשירה ובפיוט. חלק מהמאמרים עוסקים בנקודות הלכתיות רבות, הקשורות למצוה. הזמן, המקום, האישים החייבים ועוד.

השער השלישי "הקהל – אישים, זמן, מקום וכלי הקדש". בו מאמרים שהם ממוקדים יותר בנושאים מוגדרים הקשורים למצות הקהל, ולכן הפרדנו אותם מהשער השני.

השער הרביעי – "זכר להקהל". בו מאמרים העוסקים בשאלת קיום מעמד "זכר להקהל" בזמן הזה. בראשו, קונטרסו של האדר"ת, ואחריו מאמרים הדנים בהיבטים שונים הקשורים לעשיית "זכר למקדש", הצעות מעשיות לעיצוב אופיו של המעמד, וסקירה היסטורית על מה שנכתב ונעשה בפועל במוצאי השמיטות, כ"זכר להקהל".

מאחר שכותבי המאמרים כתבו אותם בזמנים ומקומות שונים, ישנם כפילויות מסוימות, הן בציטוט מובאות, והן בהסברים הלכתיים ורעיוניים. בעבודת העריכה התאמנו את סגנון המאמרים שיהיו כתובים על פי כללים אחידים ומקובלים (=פתיחת ראשי תיבות לא מוסכמים, ציון מקורות מדויק ואחיד, כותרות משנה ועוד), אך לא שינינו את תוכנם, ולא קצרנו אותם, על אף שדברים מסוימים נכתבו כבר במאמרים אחרים.

בתחילת כל מאמר צוין היכן פורסם בגירסתו ראשונה, אם אכן הוא כבר פורסם במקום אחר.

תודות

נודה למחברים, ולחילופין להוצאות ספרים או לבני משפחה, שאיפשרו לנו לפרסם את המאמרים בספר זה. תודה, ומיטב הברכות.

תודה מקרב לב, לכל העוסקים והמעשים שסיעו בהוצאת הספר. למכון "התורה והארץ" ולעומדים בראשו, שהסכימו ופעלו להוצאת הספר. נשיא המכון הרב יעקב אריאל, ראש המכון הרב יגאל קמינצקי, מנהל המכון ר' אליעזר ברטו, ומנהלו האדמיניסטרטיבי ר' עמי גיאת, עוזרו ר' נתנאל זרביב, ולחברי המערכת: הרב יהודה עמיחי, הרב יואל פרידמן, הרב יעקב אפשטיין, למגיה ר' מנחם הראל, ולמדפיסה הגב' הדסה דה יונג, שסייעו ועמלו רבות כדי שספר זה יצא לאור. יישר כח וחילכם לאוריתא.

בפתח ההקהל / מבוא לספר הקהל

ברכה נוספת לראש ישיבת ההסדר בנוה דקלים, הרב דוד גבריאל שאפשר לי להתפנות לעבודת העריכה, וכן לחברי הרמי"ם והתלמידים שסייעו וגילו ענין והבנה בתקופה זו. חן חן ותודה.

תודה מיוחדת ונוספת לרעייתי - שרית הי"ו ולכל בני ביתי שיחיו לאויו"ט, שאיפשרו לי לעמול על הספר בשעות רבות ביום ובעיקר בלילה, בעידוד ובהבנה. יזכנו הקב"ה להמשיך ללמוד וללמד לשמור לעשות ולקיים, לזכות ולראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות.

יזכו כל המסיעים והעוסקים שיקיים בנו הפסוק ממצות הקהל: "למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלוקיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת... כל הימים אשר אתם חיים על האדמה". (דברים לא, יב-יג).

זכרון

בראש השנה תשס"א, בתחילת שנת השמיטה, קמו אויבינו להלחם ולפגוע בנו, אנשים נשים וטף, ולערער את אחיזתנו בחבלי ארץ ישראל. חברים וחברות שבאו לישיבת חבלי ארץ ישראל, אליהם שבנו לאחר מלחמת הישועה, במלחמת ששת הימים, נהרגו בפעולות טרור בשנה זו. ישנם גם פצועים, ותפילתנו לבורא עולם שישלח להם רפואה שלמה, לכל אבריהם ולכל גידיהם, וישלח מזור להם ולכל חולי ישראל, השתא בעגלא ובזמן קריב.

על גוש קטיף באופן מיוחד, עברה שנה לא קלה כלל ועיקר, ועם כל זאת, תושבי גוש קטיף עמדו בעז ובגבורה בכל, המשיכו את שגרת החיים, הוסיפו לבנות ולפתח, בגשמיות וברוחניות, ועינינו ראו נסים רבים וגלויים בסיעתא דשמיא, ועל כך פינו מלא שירה והודיה לבורא עולם.

עם זאת יש שלא זכו, וספר זה יוצא לזכרם של חברים קרובים, תושבי גוש קטיף, שנהרגו בשנת השמיטה תשס"א, בעת אחיזתם בחבל ארץ זו. יהי זכרם ברוך.

ימי בין המצרים

הרב יהודה זולדן

עורך

אשר יהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים

שלהי שנת השמיטה תשס"א, גוש קטיף

ספר הקהל

ספר הקהל